Posudek diplomové práce:

"Správanie pri jedle a výber jedla u detí s poruchami autistického spektra".

Autor: Milan Loviška, DiS., Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.

Diplomová práce vychází z empirických a terapeutických zkušeností autora s autistickými dětmi. Čerpá z výpovědí jejich rodičů, udávajících komplikace při kontaktu dítěte s jídlem a s odmítáním mnoha potravin či jídel. V zahraniční literatuře existují diagnostické metody k posouzení typu a rozsahu behaviorálních odlišností dětí s poruchami autistického spektra (dále PAS), avšak nebyly standardizovány na populaci českých dětí. Pokud víme, v České republice nebyl realizován výzkum, zaměřený na jídelní chování dětí s PAS. PAS zahrnuje velmi pestrou škálu symptomů a je poznamenán nejednotnostmi v diagnostice. Bylo by velice záslužné, obohatit diagnostické možnosti kvantitativní analýzy poruch jídelního chování spolehlivým dotazníkem, jenž by umožnil diferencovat mezi syndromy PAS, mezi něž patří dětský autismus (dále DA), atypický autismus (AA) a Aspergerův syndrom (AS).

Hlavním cílem diplomní práce je přispět konstrukcí dotazníků, zaměřených na specificitu problémů s jídlem ve vztahu k uvedeným syndromům, pohlaví a věkovým charakteristikám dětí od šesti do čtrnácti let.

Teoretická část

Tato část svědčí o velmi dobré teoretické průpravě autora a znalosti dané tématiky. Uvádí symptomatologii PAS včetně problémů v psychosociální oblasti, komunikaci, emocionalitě, motorice atd. Navíce přispívá detailním pohledem na složení potravy z hlediska vzniku možných deficiencí jako důsledku nevyvážené nebo nedostatečné výživy, která může doprovázet PAS.

Teoretickou část považuji za vyčerpávající, upozorňuje na množství problémů spojených s PAS u dětí a adolescentů.

Praktická část

Jsou prezentovány výsledky výzkumu, děleného do dvou okruhů:

1) Konstrukce a aplikace vlastního "Dotazníku jídelního chování u dětí s poruchou autistického spektra" (dále DJCH-PAS),

2) konstrukce a aplikace dotazníku "Inventář jídelních preferencí u dětí s poruchami autistického spektra"(IJP-PAS).

Cílem prvního dotazníku je najít odpovědi na otázky:

a) zdali je chování dětí s PAS při jídle výrazně odlišné ve srovnání s dětmi bez PAS,

b) zdali existují rozdíly mezi dětmi s PAS a tzv. kontrolní (KS, tj. zdravou) skupinou dětí v problematickém chování při jídle v závislosti na věku a pohlaví,

c) jsou-li v jídelním chování rozdíly mezi třemi AA, DA a AS.

Druhý dotazník měl řešit otázky:

a) Je výběrovost jídla u dětí výrazně zvýšená ve srovnání s dětmi bez přítomnosti PAS,

b) zda jsou rozdíly ve výběrovosti jídel v závislosti na věku a pohlaví a v rámci PAS,

c) zda existují rozdíly v selekci jídla mezi AA, DA a AS,

d) jsou rozdíly ve výskytu podváhy/ nadváhy/obezity mezi dětmi s PAS a KS,

e) jaké druhy potravin preferují děti s PAS ve srovnání s dětmi bez přítomnosti PAS.

K nálezům dotazníku DJCH-PAS:

Dotazník obsahuje 4 škály, zaměřené na různé aspekty jídelního chování. Bylo navrženo 43 položek, každá s hodnocením 1 - 5 bodů, což dává možnosti analýzy poruch jídelního chování i ve vztahu k jídelní situaci. Může detekovat specifické poruchy u AA, DA a AS a tím přispět k přesnější diagnóze.Závěry autora z výzkumu potvrzují nálezy uváděné v odborném tisku, svědčících o tom, že autistické děti mají větší problémy a odlišné vzorce jídelního chování ve srovnní s dětmi bez PAS.

Připomínky k této části diplomní práce:

- Největším problémem (který se týká rovněž druhého dotazníku), je počet respondentů. Celý soubor čítal 81 dětí, chlapců i dívek, s diagnózou AA, DA či AS, dvou věkových skupin. Ve skupině dívek s PAS bylo pouze 8 subjektů. U tak nízkého počtu nelze vůbec hodnotit výsledky, byť byly podrobeny řadě statistických procedur. Je nutno uvážit řadu faktorů, kodeterminujících osobnost dítěte (včetně rodinných faktorů, socioekonomického statusu, vzdělání rodičů atd., což nebylo součástí dotazníků). Tvrzení, že soubor byl reprezentativní, je zavádějící.
- Nikde jsme nenalezli údaje o tom, jak bylo které pohlaví zastoupeno v jednotlivých diagnostických skupinách.
- Výsledky jednotlivých škál jsou uváděny jako **norma.** Opět lze konstatovat, že při tak nízkém počtu subjektů nelze stanovit normy.
- Soubor byl rozdělen podle hmotnosti (p. 129, tab.č. 155) na podváhu, normální atd. Tyto kategorie se týkají dospělých osob, ne dětské populace (i když ani u dospělých s BMI 19.9 neznamená "podváhu"). Podle autora (p. 128) byl výpočet korigován vzhledem na věk a pohlaví respondentů, avšak není doloženo, na základ jakých dat byla provedena "korekce". Takto dospívá k závěru, že pouze 3 děti kontrolní skupiny neměly "podváhu". Navíc nemá podloženo tvrzení, že "podváha bývá v tak mladém věku (6-13) rokov běžnym javom v obou pohlavích." Bohužel, autor nezná standardizované tabulky o BMI u českých dětí, tak jak je u velkého, reprezentativního vzorku dětí od 0 do 18 let uveřejnili Bláha a Vigerová v řadě publikací. BMI 19.9 je ještě u patnáctiletých dětí v pásmu 50. percentilu. K takto zásadnímu nedostatku v diplomní práci by nedošlo, kdyby autor konzultoval se školitelkou.
- Škála, týkající se selektivity jídel, by měla být součástí až druhého dotazníku, protože směřuje k rozdílům v jejich výběru.

K nálezům "Inventáře jídelních preferencí IJP-PAS"

Tento dotazník má podat detailnější pohled na selektivitu jídel u dětí s PAS.
Domníváme se, že podobný výzkum nebyl dosud v oblasti PAS proveden a je zcela prioritním příspěvkem autora k dané problematice. "Inventář" zahrnoval velký počet potravin, více či méně častých v české kuchyni. Byl rozčleněn do sedmi kategorií. Rodiče měli označit potraviny, které dítě přijímá. Pokud některý produkt nekupují, zařadili je mezi nepřijímané.
Autor zjistil signifikantní rozdíly mezi souborem dětí s PAS a KS v míře selektivity ve všech kategoriích. Výrazné odmítání bylo u PAS zjištěno u zeleniny a mléčných produktů. Mezi soubory chlapců PAS a KS byly relativně menší rozdíly v kategoriích: sladkosti, masové produkty, nápoje.

Připomínky k této části diplomní práce:

- Především není správný název dotazníku Inventář jídelních **preferencí**, protože preference nebyly předmětem dotazníku. Je všeobecně známo, že selekce se nerovná preferenci (viz odborná literatura i naše přednášky).

- Vzhledem k tomu, že podle dostupných empirických dat a literárních údajů mají autistické děti úzký repertoár tolerovaných pokrmů v rámci individuální kategorie, bylo by prospěšné, kdyby autor analyzoval, které z uvedených potravin (a proč) odmítají. Tím by mohl potvrdit (nebo vyvrátit) poznatky o preferenci např. barvy, tvaru či jiných atributů jídla a zjistit, existuje-li závislost mezi typem PAS a důvodem odmítání. To by byl velmi cenný poznatek pro diferenciální diagnózu.
- Srovnání autistických dívek a chlapců nelze brát vážně, jestliže ve skupině dívek s PAS bylo pouze šest subjektů.
-Tím, že nebyly uvedeny konkrétní produkty, které dítě přijímá či odmítá, nelze určit, zdali existuje riziko deficience určité živiny u dětí s PAS. Odpověď ano - ne neumožňuje zjistit kolik, jak často a jaké potraviny odmítají tzn., tedy jaké nutriční riziko představují. Nebylo zjišťováno, které potraviny rodiče nekupují, i když by je děti rády konzumovaly. Je třeba uvážit, že mnohé děti školního věku (hlavně v kontrolní skupině) si samy opatřují některá jídla a nápoje, i bez vědomí rodičů.
- ke str. 132 : "normy" nelze dělat ani navrhovat při nedostatečném počtu subjektů.
- Ve výčtu produktů jsou uváděny i položky, které jsou méně časté na trhu (nebo ekonomicky pro některé rodiny nedostupné).
Je škoda, že tato část diplomní práce, která by autorovi mohla přinést mnoho poznatků, jež chybí v poznání jídelního chování autistických dětí a zajistila by mu prioritu v této problematice, je pouze sumarizací počtu tolerovaných produktů a nevyužívá nálezů, které jsou jistě obsaženy v získaných dotaznících.

Závěry:
- Autor si zvolil neobyčejně složité téma pro svoji diplomní práci. Vytvořil vlastní postupy, dotazníky, mapující velkou oblast problémů u dětí s PAS, spojených s postoji vůči jídlu. Dávají možnost prohloubení poznatků a podněty pro diferenciální diagnózu různých syndromů autismu. Umožňují i hlubší pohled na osobnost a problémy těchto dětí.
- Výsledky výzkumu byly podrobeny velmi pečlivé kvantifikaci v oblasti, kde se mnoho autorů pohybuje pouze na úrovni kvalitativních (i když důležitých) údajů.
- Teoretická část je konzistentní, vyčerpávající, zahrnuje velkou škálu aspektů PAS. Literatura je bohatá. Po formální stránce nemám připomínky.
- Autor si je vědom omezení, vyplývajících z početně nedostatečného vzorku, jenž neumožňuje generalizaci nálezů. Je pochopitelné, že ochota rodičů k vyplňování dotazníků, vypovídat o problémech dětí i řešení vlastních problémů (rozpad rodiny, existenční problémy aj.) jsou v současnosti překážkou mnoha výzkumných projetků.
- Nedostatky diplomní práce posuzuji velmi kriticky hlavně proto, že autor hodlá ve výzkumu pokračovat i formou rigorózní práce (nebo později doktorské dizertace?), která by měla tyto nedostatky odstranit.

Diplomní práci doporučuji přijmout jako podklad pro získání hodnosti magistra v oboru psychologie.

Doc. PhDr. Slávka Fraňková, DrSc.,
školitelka

4.5.2010.